

ВИТОКИ ОХОРОНИ ПРИРОДИ І КОМПЛЕКСНОГО ВИВЧЕННЯ ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ ПОДІЛЛЯ

(до 50-річчя першої міжвузівської наукової конференції по вивченню природних ресурсів Поділля в Кременецькому державному педагогічному інституті (22-28 травня 1963 року))

Цьогорічна Міжнародна науково-практична конференція "Подільські читання (Географія, Біологія, Екологія, Охорона природи)", що відбудеться у Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка (колишньому Кременецькому державному педагогічному інституті, переbazованому в м. Тернопіль у 1969 році) по суті є ювілейною.

Рівно 50 років тому, 22-28 травня 1963 року в Кременецькому педагогічному інституті відбулася перша міжвузівська наукова конференція по вивченню природних ресурсів Поділля, яка намітила основні напрямки вивчення, охорони і раціонального використання природних ресурсів регіону. Як підкреслив у своєму виступі на відкритті конференції тодішній ректор інституту доц. М. Бригінець, практична необхідність і наукова доцільність проведення цієї конференції була підказана життям, перш за все створенням нового економічного району – Подільського. Фактично до цього часу не робилось фронтального огляду природних ресурсів даної історико-географічної області України. Природа і різноманітні сировинні ресурси Поділля хоч і вивчались окремими спеціалістами, але широкого обговорення наслідків цих досліджень, синтезу того, що вже зроблено і що необхідно зробити в ближчому майбутньому, планування комплексних розробок, не проводилось. Отже, ці питання і стали предметом обговорення учасниками міжвузівської конференції по вивченню природних ресурсів Поділля, що проводилася за згодою Міністерства освіти УРСР та при підтримці тодішнього керівництва Тернопільської області, Подільського і Львівського раднаргоспів.

На конференції було заслухано 68 доповідей. Які висвітлювали тодішній стан вивчення і перспективи використання мінеральних, рослинних і тваринних ресурсів Поділля – території, що входить до складу Львівської, Тернопільської, Хмельницької і Вінницької областей. Конференція, крім розгляду питань біологічного (ботанічного і зоологічного) циклу, торкалася актуальних питань геологічного і географічного профілю, що дозволило з більшою повнотою, всебічно підійти до розв'язан-

ня проблем раціонального використання різноманітних природних ресурсів Поділля, шляхів збагачення місцевої флори і фауни, районування території та накреслити дійові заходи по охороні тих об'єктів, які цього потребували.

Кременецький педагогічний інститут ґрунтовно готувався до проведення конференції, до зустрічі з визначними вченими і практиками. За місяць до початку роботи конференції було видано збірник доповідей "Матеріали до вивчення природних ресурсів Поділля", детальну програму і путівник "Маршрути екскурсій для учасників конференції".

Перше пленарне засідання конференції відбулося 22 травня 1963 року в залі Кременецького районного будинку культури. Крім безпосередніх учасників конференції, вчених і фахівців, тут були присутні керівники Тернопільської області та районів, господарські працівники. Всього понад 250 чоловік (Рис.1).

На пленарному засіданні заслухано доповіді ректора Львівського державного університету ім. Івана Франка, члена-кореспондента АН УРСР, доктора геолого-мінералогічних наук, професора Є Лазаренка "Геологія і корисні копалини Поділля", доктора географічних наук, професора Львівського державного університету К. Геренчука "Сучасні завдання географічного вивчення Поділля, його географічні межі та райони", зав. кафедри біології Тернопільського медичного інституту кандидата біологічних наук, доцента І.І. Яременка "Про фітонцидні ресурси Тернопільської області".

В обговоренні доповідей взяли участь кандидат біологічних наук, доцент Львівського лісотехнічного інституту С. Стойко; кандидат географічних наук, доцент Львівського університету М. Койнов; науковий співробітник Інституту геології горючих копалин АН УРСР А. Богущкий; кандидат біологічних наук, ст. науковий співробітник Інституту ботаніки АН УРСР М. Косець та ін.

Засідання секцій проводилися в аудиторіях головного корпусу педінституту.

На секції геології і географії (мінеральні ресурси) заслухано 27 доповідей, в яких дано характеристику покладів гіпсу, крейди, буді-

вельного каменю, самородної сірки, фосфоритів, лікувальних вод, а також висвітлено питання стратиграфії, карсту, інженерної геоло-

гії, гідрогеології, принципів географічного районування тощо.

Рис. 1. Президія пленарного засідання конференції.

Справа на ліво: 1-й - доцент С.М. Стойко, 3-й – професор К.І. Геренчук, 4-й – член кореспондент АН УРСР, професор Є.К. Лазаренко, в центрі – ректор інституту, доцент М.Л. Бригінець.

На секції ботаніки (рослинні ресурси) заслухано і обговорено 17 доповідей, які були присвячені збагаченню цінними деревними породами подільських лісів, раціональної реконструкції лісового фонду Поділля, боротьбі з грибними захворюваннями дерев, стану та шляхам поліпшення природних лук і пасовищ, введенню в культуру корисних диких рослин та використанню низки з них у медицині.

На секції зоології (тваринні ресурси) було заслухано 21 доповідь. У них йшлося про запаси і шляхи раціонального використання мисливсько-промислових птахів і хутрових звірів. Висвітлювалися питання корисної ролі земноводних і дроздових птахів Поділля. Низка повідомлень присвячувалась шкідливим організмам (гельмінтам, як шкідникам свійських тварин і риб, різним комахам, гризунам) та ефективним заходам боротьби з ними. Значна увага приділялась форелівництву, як перспективній галузі риборозведення, та вирощуванню гібридів сазано-коропів.

У роботі конференції брали участь спеціалісти – геологи, географи, ботаніки, зоологи Вінниці, Івано-Франківська, Кам'янець-Подільського, Кременця, Києва, Ленінграда, Львова, Москви, Одеси, Тернополя, Тирасполя, Чернівців. Серед них відомі вчені та фахівці, зокрема член-кореспондент АН УРСР, доктор геолого-мінералогічних наук, професор Є. Лазаренко; доктори географічних наук, про-

фесори К. Геренчук, П. Цись; доктори біологічних наук, професори І. Амелін, П. Козій, Л. Портенко, В.Хржановський; кандидати наук М. Голубець, В. Горецький, Г. Жигаєв, В. Долін, А. Зап'ятова, Т. Зеленчук, В. Здун, С. Кіт, М. Кожурина, М. Косець, М. Койнов, Л. Кудрін, К. Малиновський, І. Марисова, Є. Очеретянко, М. Палій, С. Пастернак, С. Стойко, К. Тататринов, М. Чижов, С. Шевченко, І. Шнарович, Н. Ялинська, І. Яременко та ін.

Конференція створила розгорнуті рекомендації щодо подальшого вивчення і раціонального використання природних ресурсів Поділля та охорони природи регіону. Тут вперше було рекомендовано порушити питання перед Радою Міністрів УРСР про створення Товтрового заповідника, намічено основні напрямки науково-дослідних робіт в ньому.

Зокрема, серед інших рекомендацій, прийнятих на секції мінеральних ресурсів, в якій я безпосередньо брав участь, варто назвати такі:

1. АН УРСР, Львівському та Чернівецькому держуніверситетам, Кременецькому педінституту, геологічним партіям і установам та іншим організаціям посилити науково-дослідну роботу по вивченню місцевих надрових ресурсів (крейди, гіпсів, стінового каменю, підземних вод, рудних корисних копалин та ін.)

2. Детально вивчити питання про можливість використання покладів мідистих пісковиків

ків, фосфоритів, марганцю і самородної сірки, відомих на Поділлі. Упорядкувати послідовність і місця видобутку будівельних матеріалів різними організаціями, зокрема колгоспами.

3. Більше уваги приділяти вивченню мінеральних вод та лікувальних грязей з метою використання їх в медицині.

4. Продовжити вивчення геологічної будови Поділля з метою виявлення нафтоносних структур.

5. Продовжити вивчення палеогеографії пліоцен-четвертинного періоду Поділля методами палеозоології, палеоботаніки, геоморфології тощо.

6. Інтенсифікувати вивчення сучасних ерозійних процесів на землях Поділля, застосовуючи експедиційні і стаціонарні дослідження ерозійних явищ.

7. Вважати головними завданнями географічного вивчення Поділля на сучасному етапі виявлення та вивчення природних і господарських територіальних комплексів методами ландшафтної географії.

8. Створити на Поділлі густу мережу фенологічних пунктів, спостереження яких дадуть цінні матеріали для агрометеорології. Основою фенологічної мережі повинні стати школи. Львівському і Чернівецькому університетам скласти методичні вказівки з проведення фенологічних спостережень та надавати необхідну допомогу школам на місцях.

9. Продовжувати вивчати спелеологічні об'єкти Поділля. Встановити можливість використання печер для потреб народного господарства.

10. По основних печерах скласти туристичні путівники і організувати їх охорону, як надзвичайно цінних пам'яток природи.

11. Для збереження унікальних ландшафтів рифової гряди – Товтрів, порушити питання перед Радою Міністрів УРСР про створення Товтрового заповідника. Науково-дослідна робота в Товтровому заповіднику повинна бути спрямована на розв'язання питань, які мають народногосподарське значення, зокрема: акліматизації ряду цінних деревних, кущових та трав'яних рослин з метою збагачення лісостепової рослинності Поділля; одомашнення козулі європейської; акліматизації благородного оленя та інших мисливсько-промислових звірів і птахів. Актуальним є питання дальшого розвитку бджільництва. Фізико-географічні умови Товтрів надзвичайно сприятливі для проведення дослідів по рослинництву і тваринництву. Заповідник повинен стати навчаль-

ною базою для студентів вузів.

12. Скласти список об'єктів, які необхідно охороняти.

13. Розробити туристичні путівники по Поділлю

Заключне пленарне засідання відбулося 24 травня 1963 року в актовій залі Кременецького педагогічного інституту.

У виступах учасників та рішенні конференції було відзначено, що Кременецький педінститут проявив надзвичайно важливу ініціативу по організації та проведенню конференції і провів її на високому рівні. Було висловлено впевненість, що ця конференція послужить початком координації науково-дослідних робіт по Поділлю, але для цього треба розробити програму, що необхідно досліджувати на найближчі роки, бо без такої програми роботи будуть вестись безсистемно.

Після конференції, 25 травня 1963 р., для її учасників були проведені дві одноденні екскурсії для ознайомлення з природними ресурсами північної частини Поділля: а) Кременецькі гори (Рис.2); б) у верхів'я річки Горині.

З 25 по 28 травня 1963 р. відбулася автобусна екскурсія по маршруту Кременець-Добриводи-Тернопіль-Гусятин-Сатанів-Кам'янець-Подільський-Кривче-Заліщики-Тернопіль з метою ознайомлення з геоморфологією та ландшафтами Центрального та Південного Поділля, деякими кар'єрами корисних копалин, печерами, флорою і рослинністю, викопною та сучасною фауною.

Рис.2. Учасники конференції на екскурсії в околицях м. Кременець.

Сидять у першому ряді (справа на ліво): археолог М.І. Островський, наук. співробітник Інституту геології і горючих копалин АН УРСР А.Б. Богуцький та ін.; стоять у верхньому ряду (зліва на право): доцент К.А. Татаринів, доцент С.М. Стойко та ін.

Екскурсії вели члени оргкомітету: доц. І. Марисова, ст. викладач Й. Свинко, доц. К. Татаринів, доц. В. Шиманська. У дискусіях на об'єктах спостереження брали участь всі учасники, спеціалісти відповідних галузей (Рис.3,4).

Рис. 3. Дискусія в польових умовах.

Виступає професор К.І. Геренчук (в центрі 1-го ряду), професор П.М.Цись (в останньому ряду справа біля дерева).

Рис. 4. Учасники екскурсії в м. Кам'янець-Подільський.

Сидять у першому ряді (з ліва на право): професор П.М. Цись, доцент Г.А.Зільбер, ст. викладач Й.М. Свинко, доцент М.О. Куниця та ін.; у верхньому ряді (зліва на право): науковий працівник Тернопільського краєзнавчого музею Г.С. Шведова, доцент М.О. Кожушина, професор К.І. Геренчук та ін.

Високий науковий рівень і прекрасна травнева погода на Поділлі залишили незабутнє враження в усіх учасників екскурсій.

Друга міжвузівська науково-практична конференція з питань вивчення раціонального використання, відтворення та охорони природних ресурсів Поділля і Прикарпаття, організована природничим факультетом Тернопільського (колишнього Кременецького) педінституту (декан доц. Й. Свинко) відбулася 18-20 листопада 1971 р. В її роботі взяли участь близько 200 науковців з різних наукових установ та навчальних закладів України (геологів, географів, ботаніків, зоологів, працівників державних та природоохоронних організацій). На жаль, матеріалів конференції не вдалось опублікувати, бо тоді були дуже великі обмеження в державі щодо друкування наукової продукції.

Підсумовуючи викладене, можна констатувати, що більшість рекомендацій першої і другої наукових конференцій з охорони природи і раціонального використання природних ресурсів Поділля виконано. Створено природний заповідник "Медобори", національний природний парк "Дністровський каньйон", природний парк "Подільські Товтри", сотні державних заповідних об'єктів (пам'яток природи, заказників, заповідних урочищ тощо).

Символічно, що цьогорічна Міжнародна науково-практична конференція "Подільські читання (Географія, Біологія, Екологія, Охорона природи)" у Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка відбувається у ці самі строки (23-24 травня), що й перша (у 1963 р.), але на 50 років пізніше, і є продовженням благородної справи охорони природи і раціонального використання природних ресурсів нашого краю на сучасному етапі розвитку суспільства.